

ברכות השחר

❖ **מה בא הרמב"ם למעט במילים "בשעה שייקץ**

בסוף שנתו"?

לעומת הרמב"ם יש ראשונים שלא הביאו גמרא זו להלכה:

רבינו יונה ברכות דף מד עמוד ב:

ור"ם ז"ל (רמב"ם) כתב שמברך אותם על מטתו, על הסדר שהם כתובים בתלמוד. וזה תימה הוא, **שמאחר שאין ידיו נקיות היאך אפשר לומר שיברך אותם?** ומה שסדרו אותם בתלמוד כך, מפני שהם היו קדושים, ומתוך כך היו נזהרים ורוחצים ידיהם ועומדין בענין שהיו יכולין לומר הברכות בנקיות, אבל אנו שאין אנו יכולין ליזהר ולשבת בנקיון כל כך, אינו נכון לאמרם אלא עד לאחר נטילה.

❖ **מהי קושיית רבנו יונה על הרמב"ם?**

❖ **כיצד לדעתך ישיב הרמב"ם על קושיית רבנו יונה?**

להלכה פסק השולחן ערוך אורח חיים סימן מו סעיף ב:

עכשיו, מפני שאין הידים נקיות וגם מפני עמי הארצות שאינם יודעים (לברך) אותם, נהגו לסדרם בבהכ"נ.

ב. טעם אמירת ברכות השחר

כהקדמה לדיון ברכות השחר לניעור כל הלילה, נקדים ונעסוק בטעם אמירת ברכות השחר.

רא"ש ברכות פרק ט סימן כג:

ומיהו אם לא שמע קול התרגול, יכול לברך ברכה זו, שאינה אלא **הודאה למקום** שנתן לנו בינה והבנה וברא לנו כל צרכינו... **כל הנך ברכות שהן להנאות**, כמו מלבוש ערומים, ועוטר (את) ישראל, ושעשית לי כל צרכי, **אם אין נהנה מהם** כגון ששכב על מטתו ערום אינו מברך אותם.

כלבו סימן א:

יש מי שאומר, שמברכין אותן (ברכות השחר) בין נתחייב בהן בין לא נתחייב לפי שהן להודות ולשבח לשם ועל חדוש מעשה בראשית... פשט המנהג בכל הארצות האלו לאמרן על הסדר, וכן הנהיגו רב נטרונאי ורב עמרם ושאר הגאונים לסדר את כלם אפילו לא עשה המעשה, שלא על עצמו בלבד הוא מברך, אלא **על כל העולם מברך את השם שעשה כל הטובות והחסדים האלו תמיד לכל**.

❖ **הסבר על מה מברכים ברכות השחר על פי הרא"ש**

ועל פי הכלבו?

❖ **מה ההבדל שיוצא להלכה, ממחלוקת זו?**

הקדמה:

'ברכות השחר' הן ברכות שבח והודאה לרבונו של עולם על טובותיו עמנו באופן תמידי יום יום שעה שעה, מקימתנו על ידי החזרת נשמתנו ועד חזרת נשמתנו אלינו למחרת.

ברכות אלו משרישות בנו את ההכרה והידיעה, שכל מה שיש לנו – עצם החיים, פקחת העיניים והלבוש, הכל מתנה מחסדי הבורא יתברך שמו.

שאלה: במוצב בחטמ"ר בנימין, אחד החיילים

נדרש לשהות כל הלילה בתורנות חמ"ל. בעמדת

שמירה אחרת במוצב, נדרש חייל אחר לשמור בין

השעות 2 עד 4 לפנות בוקר, לאחר מכן הוא חוזר

לישון. האם ומתי יברך כל אחד מהחיילים את

ברכות השחר?

א. אופן אמירת ברכות השחר

תלמוד בבלי ברכות דף ס עמוד ב:

כי מתער (כאשר מתעורר), אומר: אלהי, נשמה שנתת בי טהורה... כי שמע קול תרגולא (כאשר שומע קול תרגול), לימא (יאמר): ברוך אשר נתן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה. כי פתח עיניה (כשפוקח עיניו), לימא: ברוך פוקח עורים. כי תריץ ויתב (מתיישר ויושב), לימא: ברוך מתיר אסורים. כי לביש (כשמלתבש), לימא: ברוך מלביש ערומים. כי זקיף (כשמתיישר), לימא: ברוך זוקף כפופים. כי נחית לארעא (יורד לקרקע ממיטתו), לימא: ברוך רוקע הארץ על המים. כי מסגי (הולך), לימא: ברוך המכין מצעדי גבר. כי סיים מסאניה (נועל נעליו), לימא: ברוך שעשה לי כל צרכי. כי אסר המיניה (חגר חגורתו), לימא: ברוך אוזר ישראל בגבורה. כי פריס סודרא על רישיה (סודר על ראשו), לימא: ברוך עוטר ישראל בתפארה... כי משי ידיה (נוטל ידיו), לימא: ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידיים. כי משי אפיה (רוחץ פניו), לימא: ברוך המעביר חבלי שינה מעיני ותנומה מעפעפי...

❖ **מדוע, לדעתך, הגמרא מצריכה לברך דווקא**

באופן זה, ולא את כל הברכות יחד אחר שיסיים

את התארגנות הבוקר?

הרמב"ם פסק גמרא זו להלכה:

רמב"ם הלכות תפילה פרק ז הלכות ג,ד:

בשעה שייקץ **בסוף שנתו** מברך והוא על מטתו כך: אלהי נשמה... כששומע קול התרגולים מברך... הנותן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה, כשלוש בגדיו מברך... מלביש ערומים...

❖ הסבר מדוע נתיחדו ברכות 'אלהי נשמה' ו'המעביר שינה'?

ד. ברכות השחר לקם בלילה וחוזר לישון

כך החיים סימן מו ס"ק מט:

וזמנם (של 'ברכות השחר') הוא מחצות הלילה ואילך... ומנהיגנו כהאר"י והרש"ש ז"ל, דהקם בחצות מברך כל הברכות כולם מן על נטילת ידים עד סוף ברכת התורה בשם ומלכות ואפילו אם דעתו לחזור לישון עוד, ואח"כ אינו חוזר ומברך כלום דהוי כאלו ישן ביום.

משנה ברורה סימן מז ס"ק ל:

ואפילו במשכים אחר חצות לילה לאיזה ענין, ודעתו לחזור לישון עוד אח"כ שינת קבע, אפילו הכי, יוכל לברך כל אלו הברכות ('ברכות השחר'), ושוב לא יצטרך לברך אותם כשיקום בבוקר, לבד ברכת אלקי נשמה יאמר בלי חתימה והמעביר שינה יאמר בלי הזכרת השם, ואחר כך כשיקום בבוקר יאמר אותן בהזכרת שם ומלכות כראוי.

לנוהגים כמשנה ברורה, יש לחוש שישכחו שברכו את רוב ברכות השחר לאחר קימתם הראשונה בלילה, ובבוקר יברכו בטעות שנית. על כן כתבנו בתורת המחנה:

תורת המחנה:

מנהג רבים שהניעור בלילה ומתעתד לחזור לישון קודם שיאור היום, אינו מברך ברכות השחר אלא לכשיקום בבוקר.

ה. הלכה למעשה

כך נפסק להלכה בספרנו 'תורת המחנה':

א. הישן בלילה - נהגו לסדרם כולם ('ברכות השחר') בבית הכנסת (או כשיסיים את התארגנות הבוקר).

ב. הניעור כל הלילה - מנהג הספרדים - מברך בבוקר ברכות השחר (בשם ומלכות, לבד מעל נטילת ידים ואשר יצר שמברכם רק אם נתחייב בהם).

מנהג האשכנזים והתימנים - לכתחילה לצאת ידי חובת ברכות 'אלקי נשמה' ו'המעביר שינה' על ידי שמיעה מאחר (שישן בלילה שינת קבע. שאר הברכות יברכם בעצמו). ויש מקלין שאם אין לו מי שיוציאו רשאי לברכם בעצמו.

שולחן ערוך אורח חיים סימן מו סעיף ח:

כל הברכות האלו ('ברכות השחר') אם לא נתחייב באחת מהן, כגון שלא שמע קול תרנגול או שלא הלך או לא לבש או לא חגר, אומר אותה ברכה בלא הזכרת השם.

הגה: ויש אומרים דאפילו לא נתחייב בהן מברך אותן, דאין הברכה דווקא על עצמו, אלא מברכין שהקב"ה ברא צרכי העולם. וכן המנהג, ואין לשנות.

❖ כמי פסק השולחן ערוך וכמי פסק הרמ"א?

❖ מה לדעתך, תהיה דעת הרמב"ם בדין זה?

ג. ברכות השחר לניעור כל הלילה

כאמור, נחלקו הראשונים בשאלה האם ברכות השחר נתקנו להנאת האדם, ומחייבות רק את הנהנים מהם או שנתקנו על מנהגו של עולם, ומחייבות תמיד. כעת, נחזור לדין הניעור כל הלילה.

❖ מה תהיה דעת כל שיטה במחלוקת הנ"ל, בחיוב

אמירת ברכות השחר במי שניעור כל הלילה?

❖ מה יפסקו השולחן ערוך והרמ"א להלכה בדין זה?

מדברי השולחן ערוך עולה, שהניעור כל הלילה יאמר את ברכות השחר בלא הזכרת ה', אף על פי כן, כתבו פוסקי הספרדים האחרונים שיברכם כרגיל:

בן איש חי שנה ראשונה פרשת וישב סעיף ט:

וכתב רבינו ז"ל (האר"י) בשער הכונות דף ב' ע"ד, כל הח"י ברכות שיש מן על נטילת ידים עד סוף ברכת התורה, חייב אדם לסדרם ולברכם בכל יום אף על פי שלא נתחייב הוא בהם, לפי שכולם הם רמזים נפלאים על אורות עליונים, ואין לבטלם אפילו אם האדם לא ישן בלילה, או אם לא הסיר מצנפתו או בגדיו או סודרו או מנעליו וכיוצא בזה צריך לברכן בכל יום כולו, אף על פי שלא נתחייב בהם, לפי שעל מנהגו של עולם נתקנו... חוץ מברכת על נטילת ידים ואשר יצר, דשתים אלו אם לא נתחייב בהן אין לברך עליהם עכ"ל.

אף המשנה ברורה העיר על פסק הרמ"א:

משנה ברורה סימן מו ס"ק כד:

עיין בספר אליהו רבא שכתב, דברכת אלהי נשמה וברכת המעביר שינה אין לברך אם היה ניעור כל הלילה... ומסיק בשערי תשובה דיראה לשמוע אלו השתי הברכות מאחר ויכוין לצאת.

'והגית בו'

דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל

יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית

מערכת: סא"ל הרב ישי איתן רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה,

סרן הרב דודי גרינפלד קמ"ד כתיבה, אע"צ הרב חנניה שפרן

כתיבה ועריכה: טוראי ר' יצחק ענתבי

נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com

הקו הפתוח: 052-9414414

